

CAL·LÍPOLIS FOU TÀRRACO

Joaquim Icart Leonila

Tarragona

ABSTRACT

The purpose of this investigation is to locate the place-name «Cal·lípolis» which can be found in Ora marítima written by Avienus. The reasons the author gives aren't based on archaeology but on the work of Avienus, verses from 512 to 523 from Ora marítima. Cal·lípolis couldn't be placed at any seaside; it would have been on a quite big promontory where the town could have been built. Inde doesn't mean location but time, origin or provenance. It's implied fuit like in the verse 514. Barcilonum is not connected to Barcelona; it's a meaningless plural genitive. There's no reference to Laietània nor Laietans, etc.

Ni abans de començar aquest opuscle, com tampoc durant la seva redacció, ni després encara menys, no m'ha passat pel magi de sostenir la més mínima polèmica sobre el seu contingut. Només vull dir que respecto l'opinió de tothom, i que les meves ratlles, potser més breus haurien resultat més escaients. Però un impuls interior m'empenyia inexorablement.

En el curs del seu contingut el lector podrà constatar que cito diverses frases d'autors llatins, i cada vegada hi afegeixo la traducció, mai feta per mi mateix, sinó per altres persones doctes, per raons òbvies, com cal suposar. Les dites traduccions pertanyen a eminents literats de la col·lecció de «Clàssics llatins» de la Fundació Bernat Metge, prou coneguda a casa nostra. Altres, a l'Association Guillaume Budé «Les Belles Lettres», de París, a The Loeb Classical Library, —Londres, William Heineman Ltd.— Cambridge-Massachussets-Harvard University Press, 1959, o la col·lecció «Erasmus», de textos bilingües, Barcelona, Bosch, 1979, o a Barcelona, Edhasa, 1982.

Entrar novament en aquest tema intricat podria semblar una pèrdua de temps, si el donéssim per resolt d'una manera absoluta, o si realment existís unanimitat total en els parers avui com avui diversament exposats, i ningú no hagués situat Cal·lípolis a qualsevol lloc que no fos Tàrraco. Perquè, qui no l'ha suposat a Sitges, l'ha suposat a Montjuïc o al mateix cim del Montgrí. Així és com s'ha embullat encara més l'aparent troca de tal forma que semblaria que Fest Aviè ens deixà una endevinalla com a herència en

el seu *Periple (Ora maritima)*. Una troca, al meu entendre, bastant senzilla de descabdellar.

Fa molt de temps que em roda pel cap aquest presumpte enigma i, abans no se m'acabi l'avinentesa, m'he deixat emportar per la temptació de dir-hi la meua sense voler-me arrogar, naturalment, cap mèrit per intervenir-hi, però sí la curiositat d'un tarragoní. Solament diré que allò que m'interessa és només el text corresponent d'Aviè, tal com ho podria fer qualsevol aprenent de gramàtica, i sense entrar dins el terreny de l'arqueologia i de la història, llevat d'un cop que ho faré d'esquitllentes.

Per tant, declararé de bon començament que, tal com jo ho veig, Tàrraco fou filla de Cal·lípolis, situades l'una i l'altra al mateix promontori ficat una mica dins el mar, tal com li escau per la seva situació i per les seves característiques topogràfiques.

Però ha succeït que des de la publicació o divulgació de les *Fontes hispaniae antiquae*, alguns mots del llatí d'Aviè penso que s'han interpretat indegudament, probablement per inadvertència o potser per una idea ja preconcebuda. Aquí sens dubte se'm pot replicar amb aquella observació de Sèneca quan diu: «quod nimis miseri volunt, hoc facile credunt», a la qual contestaria que podria ser així en realitat, però que em sento més atret, en el meu cas, per unes paraules de Virgili (*Eneida*, IV, 100) que fan: *Habes tota quod mente petisti*, «Tens allò que desitjaves amb tota l'ànima». Perquè, en efecte, així ho espero.

Sigui com sigui, abans d'entrar en altres consideracions serà escaient de reproduir una vegada més els versos d'Aviè, a fi de poder explicar-me a la vista del text, intentant justificar la meua sorpresa davant de certs detalls que estimo altament significatius. Els versos iàmbics del *Periple* que ara interessen són:

- 512 Post haec harenae plurimo tractu iacent,
per quas Salauris oppidum quondam stetit,
in quis et olim prisca Callipolis fuit,
515 Callipolis illa <quae per altam> moenium
proceritatem et celsam per fastigia
subibat auras, quae Iaris vasti ambitu
latere ex utroque piscium semper ferax
stagnum imprimebat, inde Tarraco oppidum
520 et barclonum amoena sedes ditium,
nam pandit illic tuta portus brachia
uuetque semper dulcibus tellus aquis.
523 Post indigetes asperi se proferunt.

.....

Ara prego que, d'entrada, se'm permeti fer referència als versos 512-514, on s'esmenta *Salauris*, que algunes vegades no ha estat identificada amb Sa-

lou, ans estranyament situada en altres indrets sense especificar. És evident que jo tampoc no sé on era *Salauris*, però sense prejutjar res, crec que no serà inescapent de recordar que en l'antiga societat romana sovint solien suscitar-se llargues discussions sobre la correcta pronunciació o l'ús de les paraules, tal com es pot comprovar llegint unes quantes pàgines de les *Nits àtiques* d'Aulus Gel·li. Resulta també que Suetoni, Vespasià, XXII, 3 relata amb pocs mots, com era el seu estil, una conversa entre l'emperador i un consular anomenat Mestri Florus, i diu així: «Mestrium Florum consularem, admonitus ab eo "plaustra" potius quam "plostra" dicenda, postero die "Flaurum" salutavit». Ací l'emperador, ultra palesar bon humor, ens confirma que les qüestions de llenguatge sovintejaven a l'època de la Roma imperial. Però deixant això de banda per als lingüistes, les meves observacions fonamentals són les següents:

1. Els versos transcrits del nostre Aviè (s. IV dC), deixant ara de banda el vers 523, que retrobarem al final, comencen amb un *Post haec* i s'acaben exactament davant d'un altre *post*. Sembla, doncs, que entre els dos adverbis s'inclou tot un període gramatical d'un sol relat homogeni i prou satisfactori.

2. El vers 519 se sol partir en dues parts separades per un punt i seguit. Jo crec que hi ha d'haver solament una coma; si no, el relat queda trencat per passar d'una idea a una altra dins un mateix vers. I per si això no fos prou estrany, a continuació s'inclouen en una sola frase, i encara sense verb, Tàrraco i Barcelona, segons se sol entendre, separades per un munt de llegües de distància, i sense fer cap referència al massís del Garraf, que des del lloc d'observació d'Aviè sembla que havia d'atraure la mirada, i ni tan sols esmenta el riu Llobregat, mereixedor si més no d'una citació, per minsa que fos. Aquesta mancança difumina de moment un passatge que esdevé de difícil comprensió. És possible que Aviè s'hagués servit de textos grecs, fins ara desconeguts, que potser aclaririen aquests detalls. El fet de saltar sobtadament de Tàrraco als «barcilons» i d'aquí als indigets, fa pensar que hi ha en això un possible embull, una confusió inexplicable. Llavors em vénen com l'anell al dit unes paraules d'Apuleu, *Apologia*, XXXIV, 4, que fan: «An quicquam stultius quam ex nominum propinquitate vim similem rerum coniectam?», que Marçal Olivar tradueix així: «Hi ha, per ventura, res de més ximple que, d'un parentiu de noms, deduir una similitud de qualitats entre coses diferents?».

Altrament, vist des d'una nova perspectiva, seria molt natural, en una composició poètica, que tot el vers 519 fos la continuació del mateix tema i arribar fins al final amb el vers 522. En primer lloc, el mot *inde* crec que és una de les claus de tot el trencaclosques, i ha estat interpretat erròniament com un equivalent del mot català «després» en sentit locatiu, cosa que po-

dria fer pensar que el poeta dóna a entendre que Tàrraco era un lloc diferent i distant de Cal·lípolis. Serà perquè Cal·lípolis, essent una paraula grega que significa «bella ciutat», a Tàrraco, el mot no se li pot aplicar de cap manera per no escaure-li, ja que només pot ser romana? Trobo que això és anar massa lluny. O és que els navegants grecs tenien prohibit d'atansar-se fins al nostre litoral? Per quin motiu? I per quina raó Aviè emprà un nom tan grec immediatament després de *Salauris* i justament abans de citar Tàrraco? Qui entén tot això?

3. Des del mot *inde* al mot *ditium* són vuit paraules i no hi figura (per braquilogia) cap forma verbal. Cal, doncs, suplir-n'hi una o no posar-n'hi cap. Al meu entendre, tant amb verb com sense verb diria el mateix; ara, si s'hi suplís un verb, sembla que hauria de ser una forma del verb *esse*, segons s'acostuma en aquests casos. Aquí s'hi hauria de suplir la forma *fuit*, tal com ja apareix molt a prop, al vers 514, dins el mateix període sintàctic, i per tant ja s'hi ha de sobreentendre, i traduir «d'allí fou Tàrraco», o simplement, si tant es vol, «d'allí, Tàrraco», o bé «després fou Tàrraco».

A més a més, si no ens imaginem Cal·lípolis sobre un promontori, ans a camp pla i ras al mateix nivell del mar per on navegava el poeta, llavors, observada des d'aquest punt de mira, no considerarem com una imatge poètica massa exagerada o fins i tot fora de to dedicar-li els mots «*moenium/proceritatem et celsam per fastigia/subibat auras*»? Les alçades no podien ser les de les muralles i les torres, sinó les de la seva pròpia situació dalt d'una altura? Encara més, situada a peu pla quin sentit tindria l'afegit «*quae laris vasti ambitu/latere ex utroque piscium semper ferax/stagnum imprimebat?*» Què significaria *imprimebat*? Què hi havia al mig d'un estany?

Inde, una de les claus del relat, com ja he dit, si el prenem com a adverbí de lloc significa «d'allí», «d'aquí» o «d'allà», i indica procedència, origen, punt de partida o causa, i és el correlatiu de l'adverbí *unde*, «d'on». Qui coneixgui el *Credo* en llatí recordarà l'expressió *inde venturus est iudicare vivos et mortuos*, i el seu significat ja tothom el sap. No obstant això, serà bo de citar altres exemples, trets de diversos autors clàssics, entre molts que se'n podrien adduir:

CICERÓ, *Tusc.* I, 16, 37: «*Inde Homeri tota véxvvia, inde ea quae meus amicus Appius venνομαντεία faciebat, inde in vicina nostra Averni locus, unde animae excitantur...*» Eduard Valentí tradueix: «D'aquí ve tota la *véxvvia* d'Homer, d'aquí la nigromància que practicava el meu amic Api, d'aquí el lloc de l'Avern en el nostre veïnatge, d'on les ànimes són evocades...» (*véxvvia* equival a evocació dels morts).

JUVENAL, *Sat.* I, v. 168: «[...] *inde irae et lacrimae*». Manuel Balasch tradueix: «D'aquí surten les llàgrimes i els rampells d'ira...».

- JUVENAL, *Sat.* III, v. 236: «[...] inde caput morbi». Manuel Balasch tradueix: «Heus ací la causa principal de les malalties».
- TÀCIT, *Annals* XV, 21, 4: «Inde initia magistratum nostrorum meliora ferme et finis inclinat...» Miquel Dolç tradueix: «D'aquí que els començos dels nostres magistrats són gairebé sempre millors, mentre que llur final decau...».
- OVIDI, *Metamorf.* XIII, 705-706: «Inde recordati Teucros a sanguine Teucri/ducere principium Cretam tenuere...». Adela Trepát i Anna M. de Saavedra tradueixen: «D'allà recordant que els teucres tenen en Tèucer llur origen, desembarquen a Creta...».
- TERENCI, *Formiò*, 312: «[...] inde ibo ad forum atque aliquos mihi amicos advocabo...». (Joan Coromines i Pere Coromines tradueixen: «[...] d'allí aniré al fòrum a reunir uns quants amics...».
- JULI CÈSAR, *Bell. Gal.* I, 10, 5: «Inde in Allobrogum fines, ab Allobrogibus in Segusiavos exercitum ducit». H.J. Edwards, Londres-Massachusetts, 1966, Loeb Classical Library, tradueix: «Thence he led his army into the borders of the Allobroges, and from thence into the country of the Segusiavi».
- SANT AGUSTÍ, *Acadèmics*, II, 2, 6: «Inde est illa hospitalitas, inde in conuiujs multa humanitatis condimenta, inde ipsa elegantia nitor mundissima facies rerum omnium et undique cuncta perfundens adumbratae uenustatis urbanitas». Josep Batalla tradueix: «Aquest és l'origen d'aquella hospitalitat, d'aquella gran afabilitat que assaona els àpats, de la mateixa elegància, resplendor i límpida aparença de totes les coses, així com de l'educació que tot ho impregna de gràcia subtil».

Ara bé, *inde* com a adverbi de temps significa «després» (en el temps), «llavors», «ara», «en endavant», «d'ara endavant», «tot seguit», i altres formes equivalents, com a cosegüents d'un «abans», expressat o tàcit. Vegem-ne també uns quants exemples:

- VIRGILI, *Eneida*, II, 2: «inde toro pater Aeneas sic orsus ab alto»: Miquel Dolç tradueix: «tot seguit, des del seu llit elevat, el pare Eneas començà talment».
- TIBUL, *Panegíric*, 16-17: «Hic quoque sit gratus parvus labor, ut tibi/inde aliosque memor possim componere versus». E. Otón Sobrino tradueix: «Séate también grato este pequeño trabajo, para que en tu honor pueda agradecido, en lo sucesivo componer más y más versos».
- CATUL, *Poemes*, LXIV, 298: «Inde pater divum cuncta cum coniuge natisque advenit caelo». J.P. Ciruelo i Jaume Juan tradueixen: «Ara el pare dels déus, amb sa santa esposa i fills arriba des del cel...».
- VIRGILI, *Geòrgiques*, II 367-368: «Inde ubi iam validis amplexae stirpibus/exierint, tum stringe comas, tum brachia tonde». Henri Goelzer,

«Les Belles Lettres», «Budé», tradueix: «Puis, quand la vigne aura pris son essor et embrassé les ormes de ses branches vigoureuses, émonde sa chevelure, taille ses bras...».

PLAUTE, *Stichus*, II, 174: «Quia inde iam a pusillo puero ridiculus fui». Marçal Olivar tradueix: «Perquè de marrec ja feia esclafir a riure».

No cal estendre'ns més en citacions. Reprenem, doncs, la marxa. Com pot ser possible de lligar en un mateix ram Tàrraco i la residència amena dels rics barcelons = Barcelona? Si hom admet aquesta interpretació, com es pot explicar que al final del segle IV dC, Aviè usés aquesta expressió per designar una ciutat, quan trobem en monedes de Leovigildus, del final del segle VI dC, gravada la inscripció *Leovigildus-Rex-VVARCINONA* i que durant tota l'edat mitjana en documents i llibres s'usés sempre *Barcino* o *Barcinona*? Sobre l'etimologia del nom Barcelona, Mariàngela Vilallonga en el seu llibre sobre Jeroni Pau, *Obres I*, p. 77, Curial, fa al·lusió a l'epístola que aquest dirigí a Pere Miquel Carbonell sobre l'esmentada etimologia, epístola que figura publicada al final del recull de documents efectuat per Baluze a *Marca Hispànica*, llibre quart, de Peire de Marca.

4. Si no situem Cal·lípolis al mateix promontori on els Escipions edificaren Tàrraco, com aplicarem o entendrem aquelles frases d'Aviè: «*quae laris vasti ambitu/latere ex utroque piscium semper ferax/stagnum imprimebat... nam pandit illic tuta portus brachia/uetque semper dulcibus tellus aquis*»? Quin sentit té tot això exclouent-ne Tàrraco?

5. Plini diu *Colonia Tarraco Scipionum opus* tot referint-se a la ciutat del segle III aC. El verb *condere* no hi apareix. I tant de les referències que dona en la seva història com de les que dona Polibi no se'n dedueix que ells la fundessin; que hi estacionaven tropes i vaixells, això sí. Però que Tàrraco ja existia com a simple *oppidum*, o el que fos, trobo que queda ben clar.

Solí utilitza la forma *concederunt* referint-se als cartaginesos i als Escipions; sant Isidor de Sevilla, la forma *construxerunt*. Hom esperaria la forma *condiderunt*, però no apareix enlloc.

Després de l'estada d'August durant uns dos anys a Tarragona, aquesta ja fou designada com a *urbs: Colonia Iulia Vrbs Triumphalis Tarraco*. Certament Aviè l'anomena *oppidum*, perquè sens dubte copià documents molt anteriors a l'estada d'August durant els dos anys que hi residí tot convertint-la en capital de l'imperi Romà. Ara, que el text llatí s'hagi de traduir de faisó que sembla que Aviè despatxa Tàrraco amb dos mots solament, com si es tractés d'un poblet insignificant, ella que era la capital de la Hispània Citerior, hi ha molta diferència. Molt de temps abans Ptolomeu ja l'havia qualificada de ciutat remarcable o distingida, πόλις ἐπίσημος. Si no es canvia de pensament no hi ha manera de lligar semblants incoherències i anacronis-

mes. Tampoc no s'infereix que l'expressió *barcilonum... ditium*, que postula un nominatiu singular *barcilo... dis* s'hagi d'entendre com una forma normal de denominar una ciutat o un municipi en el món romà, valent-se d'un circumloqui. Virgili, *Egl.* I, 20 s'expressa amb més elegància dient: «*Urbem quam dicunt Romam*». Doncs bé, afigurem-nos-el escrivint «*Romanorum amoena sedes ditium*». Paulí de Nola (*Carm.* 10, 232) aplica ben clarament l'adjectiu *amoena* a Barcelona. Això és ben cert. Però també és cert que diu *Barcinus* i no *Barcilo* com sembla que hauria de ser. Aquest poètic adjectiu és bastant usat pels escriptors llatins. El mateix Ciceró, al seu discurs en *Defensa de Murena*, VI, 13, conté l'expressió «*amoeni loci, multarum delicarum...*» Però deixo aquest detall, que no té cap importància. Més interessants són altres qüestions del text. Vegem-ho, doncs, ja que procediré a fer la meua versió del text d'Aviè, i, després, algunes remarques que en justifiquin l'intent.

(6) Després d'això s'estén una llarga renglera de platges, en les quals en altres temps hi hagué la fortalesa de *Salauris*, i on també hi hagué antigament la primitiva Cal·lípolis, aquella famosa Cal·lípolis que per l'altura de les seves fortificacions i l'elevació de les seves talaies s'enfilava pels aires; que per l'amplària dels seus entorns era a trenc d'ona per un costat i l'altre d'un mar sempre abundós en peixos; d'aquí fou Tàrraco, ciutatella i residència amena de rics naviliers, car un port hi obre els seus braços i la terra està sempre amarada d'aigües dolces.

ACLARIMENTS

Sigui'm permès recalcar que, segons el text d'Aviè, llavors ja no existia Cal·lípolis, des de feia molts anys, potser segles: «*prisca Callipolis fuit*», diu ell, on tant l'adjectiu com el verb indiquen un passat molt remot. Recordem el *Beatus ille* (èpode II) d'Horaci, on el poeta es refereix a la «*prisca gens mortalium*». Si Cal·lípolis, doncs, ja no existia, no es comprèn per què el poeta ens la recorda, brodant-ne la imatge amb elogis. Tot fa pensar que Aviè en suscità el record per fer ressaltar la importància de Tàrraco.

La partícula *et* del vers 514 equival a «també», i això és important.

Segonament, la frase «*quae laris vasti ambitu/latere ex utroque piscium semper ferax/stagnum imprimebat*», què vol significar tot això? No demostra que Cal·lípolis estava situada en un promontori en part endinsat al mar i que al seu entorn hi quedava un ample solar o descampat, a trenc d'ona, circumstància que encara avui s'observa a Tàrraco? Això encara es produeix ara en dies de temporal.

Cal tenir ben present que el promontori de Tarragona s'estén des de la platja dita Arrabassada fins a la desembocadura del riu Francolí, és a dir,

l'antiga desembocadura que era tocant al Serrallo, actualment situada més cap a la platja en direcció a migjorn. També s'ha de tenir present que la configuració del promontori ha quedat molt alterada per pedreres en tres dels seus punts cardinals, on al llarg dels segles hi han estat obertes per a l'extracció de roca destinada a la construcció del port i a les seves ampliacions. L'excavació d'una llarga i profunda trinxera per al pas del ferrocarril durant el segle passat ha partit el promontori en un dels seus extrems, i ha ocasionat de passada que l'onatge, a causa del terraplè construït en la dita platja, quedi frenat i no es pugui formar una zona de maresme com encara es pot comprovar. Això és dir: «latere ex utroque... stagnum imprimebat». Per a mi la cosa és evident.

Ara bé, en quin lloc del promontori pogué estar situada Cal·lípolis, sembla que no devia ser al sector més elevat on en temps de Roma hi havia l'*Arx*, el temple de Júpiter i sobretot el fòrum provincial, i a continuació, baixant, el circ i tots els edificis que l'activitat política i administrativa comportaven. Més aviat degué estar situada a la part mitjana del promontori, aproxidament a tot l'entorn del fòrum de la Colònia, des de la Rambla fins al carrer de Zamenhof, que encara queda a una altura considerable ran de les ruïnes del teatre romà, i per tant encara molt visiblement destacada des del mar per la banda de migjorn.

Des de l'actual Rambla Nova en avall s'hi han fet troballes arqueològiques molt notables. Qui s'hauria imaginat que un dia seria descoberta la gran riquesa arqueològica de la necròpoli paleocristiana en un indret de la part baixa de Tarragona?

També cal intentar de determinar el sentit de *barcilonum ditium*, «rics barcilons» o, fins i tot, «riques barcilones». Si *barcilonum* el consideréssim com un gentilici, el genitiu plural seria *barcinonensium* o *barcilonensium*. Però com que el mot és un substantiu, és lògic que s'hagi traduït pintorescament per «les riques barcilones». Per a mi no es tracta de cap gentilici aplicat als habitants de cap ciutat, sinó simplement a la denominació d'un ofici o d'una professió, que en aquells temps fos normal. Per exemple:

Mango, mangonis: negociant en la compra i venda d'esclaus (d'on suposo que es derivà la denominació d'*els Mangons*, usada segles enrere, segons apareix en el Repertori municipal de 1683 i en documentació pertinent; no els Mongons, com ara es diu, d'una partida del nostre terme municipal).

Hortulo, hortulonis: hortolà.

Epulo, epulonis: magistrat que presidia els banquets oficials.

Pellio, pellionis: adober, assaonador.

Restio, restionis: corder.

Barcilo, barcilonis: barquer, calafat, mestre d'aixa, navegant, navilier, armador, consignatari...

En arribar a aquest punt tan delicat convé que doni les meves interpretacions:

Barcilo té tota l'aparença de ser un hàpax i, per tant, cadascú pot interpretar-lo i traduir-lo com li sembli millor segons el context que l'acompanya. Jo penso que aquest mot (pronunc. barkilo) és un derivat de barca, no de la família dels Barca de Cartago. Així, al meu entendre, se li pot donar el significat que sembli més adient a la frase. Es tractaria de persones acabalades o riques. Joan Coromines, en el seu *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*, diu que el mot prové del llatí tardà «barca» amb igual significat. Afegeix que el mot llatí apareix per primera vegada en una inscripció llatina de l'Algarve de l'any 200 dC, i tot seguit en algunes altres inscripcions llatines d'Espanya, molt usat ja per sant Paulí de Nola, que vivia a Barcelona devers l'any 390 dC, i per sant Isidor de Sevilla, del qual cita aquesta definició: «Barca est quae cuncta navis commercia ad litus portat», que sol entendre's, diu, en el sentit de mercaderies dutes en naus.

Feta aquesta observació, pregunto si hi pot haver cap impossibilitat perquè en aquella època existís a Tàrraco un estament adinerat que es dedicés al comerç marítim per la Mediterrània, quan les cartes de Consenci a sant Agustí fan entendre que en aquells temps entre Tàrraco-Maó-Hipona (Annaba) i el nord d'Àfrica hi havia un tràfic marítim important.

Altrement crec que *oppidum* i *sedes amoena* no es refereixen a dos subjectes distints, sinó que tots dos són predicats, atributs o aposicions d'un mateix i sol subjecte que és Tàrraco, i llavors la frase es pot entendre i traduir sense verb o usant la forma adient del verb *esse*.

Hi ha una altra qüestió. Si és acceptable la meua versió de Tàrraco com a «residència amena de rics naviliers», llavors hi escau per natural, i a continuació, la partícula *nam* (= «en efecte», «car»...) ja que «nam pandit illic tuta portus brachia» no és més que una reiteració o confirmació amb paraules diferents del que ja anteriorment s'ha dit de Cal·lípolis.

Pel que fa al mot *portus* val anotar que, malgrat les paraules d'Estrabó, «Τάρρακων ἔστι πόλις αλίμενος μὲν, ἐν κόλπῳ δὲ ἰδομένη», ací es vol significar que a Tàrraco no hi havia, com en tants altres llocs, el que sol entendre's ara per un «port», mig clos amb esculleres o pel seu natural com el del Pireu o el de Sóller, per exemple, però situat en un golf o badia que el feia apte per als viatges dels governadors, ja que llavors s'utilitzava com a port qualsevol indret de la costa que quedés a recer del vent i dels temporals de mar, és a dir, un refugi o una certa protecció. Horaci, a l'èpode IX, 19-20 diu: «hostiliumque navium portu latent/puppes sinistrorsum citae», que en la versió de Josep Vergés fa: «i els vaixells enemics, girant llurs popes a babord, s'han refugiat dins el port», i en una nota ad hoc Vergés aclareix: «els vaixells entraven als ports ciant i fondejaven amorrant la popa i calant les àncores». També Virgili, en els primers versos del cant VI de l'*Eneida*, fa la descripció d'un desembarcament de les naus d'Eneas en una platja arrecerada, semblant

a allò que escriu Horaci. Quan Aviè escriví el *Periple*, a la segona meitat del segle IV, el, diguem-ne, port de Tàrraco ja podia tenir algun braç d'escullera més o menys llarg que el protegís dels embats del llevant.

Finalment, al vers 522 Aviè es refereix a les «aigües dolces» que mantenen humida la terra: «dulcibus tellus aquis». Els clàssics llatins, i encara segueix, usen aquests adjectius amb diferents significats. Vegem-ne uns pocs exemples:

Dulcis rixa, «dolça baralla» (Properci, *Carm.* III, 8, 1).

Dulcia convivía, «dolços aldarulls», (íd. ib., 10, 25).

Dulci domo, «dolça llar», Horaci (*Carm.* I, 5, 12).

Dulce et decorum est pro patria mori, «És bell i honorós morir per la pàtria», (íd. ib. III, 2, 13).

Dulcia arva, «dolços camps» (Virgili, *Egl.* I, 3).

Dulcia mella, «Dolça mel» (íd. *Georg.* IV, 101).

De manera que «dolç» tant pot significar això com pot significar «agradable», «plaent», «suau», «reposat», i moltes altres coses més. Amb aquest criteri gustosament recordaré unes línies de J. Sánchez Real publicades al Butlletí de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense, a. 1988, p. 144, on diu que «així com els autors i informants quan arriben per mar (a Tàrraco) es fixen primer que res en el seu port, bo o dolent (Eratòstenes i Artemidor), en la seva situació en un golf (Estrabó) o en els seus maresmes (Aviè), trigaran bastant a veure el riu i el turó...». Els maresmes que hi havia a un costat i a l'altre de la nostra ciutat han deixat un rastre que encara es pot verificar. Jo encara hi afegiria un altre escriptor llatí, sant Paulí de Nola, que, procedent de la Gàl·lia, féu cap a Tàrraco, i esmenta les ciutats per les quals passà —*Bílbilis*, *Ilerda*, *Caesaraugusta*, *Barcinus* i, finalment, *Tàrraco*— amb aquestes paraules (*Carm.* 10, 233): *Et capite insigni despectans Tarraco pontum*, «I Tàrraco que amb la testa dreçada esguarda de dalt estant la mar immensa». Notem que l'autor no usa els mots *stagnum*, ni *mare*, sinó *pontus*, perquè l'extensió del mar que s'hi contempla és imponent. En això concorda amb Aviè situant tant Cal·lípolis com Tàrraco en un lloc elevat.

La meua conclusió, doncs, és que si Cal·lípolis i Tàrraco no estigueren en un mateix emplaçament, amb el temps es fusionaren i formaren una sola ciutat, *Scipionum opus*, ja que Cal·lípolis *fuit*, havia desaparegut. Els segles no havien passat en va.

A l'últim cal dir que resulta sorprenent un interrogant del qual no acabo de treure l'entrellat, i és que tant si Aviè situa els «barcilones» a Tàrraco, segons crec jo, com si els situés a Barcino, cosa que he rebutjat, no s'entén per què el poeta, misisteixo, dóna un salt tan brusc i enorme i de sobte passa dels «barcilones», rics i benestants, a la terra dels míseros indigets, i els presenta com una gent aspra, esquerpa i adusta, dedicada a la caça i habitant caverne, quan els focs, tanmateix grecs, ja havien establert colònies a Empú-

ries i a Roses des de feia centúries. I encara entenc menys el fet que en ple segle IV dC, Aviè no esmenti els laietans, situats al litoral entre els cossetans i els indigets, cosa que en aquest cas li hauria donat ocasió de citar realment la colònia Barcino (o *Barcinus* si hem de seguir Paulí de Nola), amb tota exactitud, com també fer menció de *Baetulo* (Badalona), *Iluro* (Mataró) o *Blandae* (Blanes), situades arran de mar. El contrast és tan notable que penso si l'autor del *Periple* escriu referint-se a experiències directes o bé, quan no és així, copia a la seva manera altres periples molt anteriors que no devien esmentar poblacions encara no existents. Ara com ara, això no és massa fàcil d'aclarir i cal una major recerca i troballa de nous còdexs fins ara desconeguts. Amb el temps i amb sort es podria desemmullar la troca a la qual m'he referit al començament.